

Փաստակ, բայց չեն յիշուիր առ մեզ դիւ-
ցազնացեալք. և ոչ ինքն Տիգրան աշակից
կիրորսի, ի վիպասանից ազգին հռչակեալ և
սիրելի քան զամենքն, բայց եթէ ի տես-
լեան Սթղանակայ (Խորեն. Ա.). իսկ իր
որդին կամ Թոռն Վահագն, գերազանցեալ
քան զԴիւցազունս, վասն որոյ և յիշուելու
է շատուածոց հետ : — Իսկ Արշակունեաց
ժամանակ՝ անոնց նահապետ Վաղարշակայ
համար կ'ըսուի որ իր նախնեաց անդրինները
Հայոց մեհենաց մէջ մտուց և պաշտելի բրաւ-
իր որդիքն և Թոռուք (Արշակ Ա և Արտա-
շէս Ա) այնքան արիակաւ գործեր բրին՝ որ
Դիւցազանց կրճային մօտենալ. յետնոյս որ-
դւոյ աշխարհակալ Տիգրանին արեւուն այլ
կ'երդնուին ի կենդանութեանն, բայց Հոռվ-

մայեցիք խաւարեցուցին զայն : Ասոնցմէ զար-
մի կամ երկու վերջը՝ Բ Արտաշատայ և
Երոտանդայ վրայօք կարծուածն և ըսուածն
արդէն յիշեցիք (եր. 35). ասոնց ժամա-
նակակից և գործակից մեծ սպարապետն
Սմբատ բազրատունի՝ Այրաքաջ կոչուելով ի
վիպասանից, (զուցէ և յեգորթն Արտաշա-
դայ՝ բանաստեղծ Վրդբէ) անտարակոյս է որ
ի դիւցազնութիւն վերառեալ է : Եւ որովհետեւ
նաստեղծութեան և երաժշտութեան՝ այս-
պիսեաց անուանք և յիշատակք՝ Թափանցե-
լով և ընդ քրիստոնէական վարադոյր, նա և
յետ ամենայն ջանից Լուսաւորի և Տրդա-
տայ, ըսուէին և ի Դ գարու ի Փոստոսէ
Բաւզանդայ, և ի Եին ի Խորենացոյ :

(Շարայարեչի)

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԶԱՆՏՐԻ

(Տես յ'էջ 491)

Բժիշկ Բաբայեվի հանդիպումն. — Ժամանումն յԱզոյիս. քաղքին տեսքը, բնակիչքը.
Ազոյեաց մեծաստեղը. — Մեզի ի պատիս կատարուած հանդիս. — Սրենոս խաւարում :

14 յունիս. Թէպէտեւ մասնաւոր
կերպով մը համակրութիւն կը ըզ-
գանք Օրդուբատ քաղաքի, ուր այն-
չափ լաւ ընդունելութիւն գտանք, և
ամուսինս կարող եղաւ հետաքննական
ամորդարանական գիտողութիւններ ը-
նել, սակայն որոյեցի՞նք ճամբայ ելլել :
Քաղաքէն մեկնելու ատեննիս հանդի-
պեցանք բժիշկ Բաբայեվի Տիգրանե-
ւոյ որ կրմանշահէն կը գառնար : Ի-
մաստուն բժիշկը՝ ուսման ընթացքը
կատարած է ի Փարիզ, և ամուսնոյս
աշակերտակից ըլլալով մի և նոյն վար-
ժարանի մէջ, մէկէն ծանօթ և բարե-
կամ եղան իրարու :

Պարսկաստան զրկուած էր Բաբայեվ
ուսումնասիրելու և հետազօտելու թէ
ուստի՝ կու գայ յԵւրոպա մաղձախտը
կամ քոլէրա, և անոր ընթացքը գի-
տելու : Հիւանդութեան հետքը թէպէտ
տեղ մըն ալ գտած չէր, որովհետեւ
ձմեռ ատեն ճանապարհորդած էր,
բայց ամենուրեք այնպիսի աղտեղու-
թիւն և ողջպահիկ հնարից և միջո-
ցաց անհոգութիւն տեսեր է, որ ա-
մառուան եղանակիս համաճարակին
երեւումը անկարելի չի համարիր :
Իր նպատակն եղած է դարձեալ զգու-
շացընել ժողովուրդը այս հարուածէն,
վախընելով և բռնադատելով որ

նախնական զգուշութիւններն ընելու անհոգութիւն չընեն։ Ամէն տեղ ջուրք աղտեղեալ են, և հիւանդութեան եւ բեւեան ելլելուն տարերք կը տեսնուին պարսիկ և քուրդ ժողովրդոց վրայ։ Սակայն հաւանական է որ Հայաստանի կողմէն քոլէրն հիւանդութիւնը մօտ չգործէ ի Ռուսաստան, ուրովհետեւ ամէն տեղ այն կողմերը կառավարութեան խնամքովը և խստապահանջ ճշգրտութեամբ, հասարակաց առողջութեան ամէն միջոցք ի գործ դրուած են, ինչ որ ցայսօր անծանօթ էր այն աշխարհաց մէջ։ Բայց ինչ ընելու է ամէն մաքրութեան հակառակող տղիտական և զօրացած սովորութեանց դէմ կռուելու և յաղթանակելու համար։ Այսպէս յՕրդուբատուր այնչափ առատահոս են աղբերքը, թաթարք ճամբաներու վրայ յալ ու ձախ վազուկ ջրերէ կը խմեն։

Օրդուբատէն ելլելու՝ կ'անցնինք ցամաք բլուրներէ և թերթահերձ քարերով ձևացած ժայռերէ։ Կ'անցնինք Ագուլիս-չայ, ոչ հեռի յաւերակաց գեղով մը՝ որ կործանեցաւ 1884ի ուղղմանէն, և քիչ ետքը կը ներկայանայ մեզ իր դալարազուարթ այգեքը և պարտիզքը ստորին Ագուլիս, որ է ի կէս ճանապարհին ընդ Օրդուբատ և վերին Ագուլիս։

Ստորինը երեքհարիւր տուն ունի և 1200 բնակիչ, մաս մը թաթարք, մաս մ'ալ Հայք։ Պարսպապատ է, և դուռը՝ ընդ որ կը մտնեն, ամէն գիշեր կը գոցուի։ Երեք վերստ անդին է վերին Ագուլիս, ուր կը սպասեն մեզ։

Ագուլիսի այցելութիւն՝ մեր ճանապարհորդութեան նախահաշուին մէջ փախուստ մ'էր, հաճոյք մը ուղւոյ, աւետեաց երկիր՝ որոյ վրայ դրած էինք մեծամեծ յոյսեր՝ հանգչելու և անդործութեամբ վայելելու։ Կապուա մ'էր վերջապէս՝ յետ այնչափ նկարագրութեանց որովք զբաղեցուցինք

ընթերցողքը։ Վասն զի Ագուլիս՝ թէպէտ պղտի քաղաք մը, բայց հռակեալ է ընդ ամենայն Հայս իւր հաճոյական բնակութեամբ, և զուարթատեալ ամառանոց մ'է հայ հարուստ վաճառականաց և սեղանատրաց, դաւարեք չըլլապատ տներով, զովագին ու հաճոյատեալ ովասիս մը։

Հայք փոքրիկ պարիս կը կոչեն, որովհետեւ բնակաց շատերն Եւրոպա ըրած իրենց այլ և այլ ճանապարհորդութիւններով՝ երկրին բարուց անծանօթ սովորութիւններ և ախորժակք բերեր են հետերին, բաց ի սակէ, աւելի յառաջագէմ գաղափարաց տեալք են, և կարգէ դուրս սէր և ծարաւ ունին ուսմանց և գիտութեանց։ — Բնակչաց մեծագոյն մասը Հայք են, և թէպէտ թաթարաց թաղ մ'ալ կայ, բայց խիստ խեղճ և աղքատին։

Բազմաթիւ յանձնարարականներ ունինք Ագուլեաց բնակչաց վրայ, և շատերն արդէն զմեզ ընդունելու սենեակները պատրաստեր են. ուստի մեծ է տաղանայինս, որովհետեւ ամենուն քով չենք կրնար իջնել միանգամայն, և ոչ մէկու մը սիրտ կոտրել։ Դրուած միջնորդի մը խորհրդով՝ Տէր-Միքայէլեանցի ասպնչականութիւնն ընդունեցանք, որոյ եղբայրն հիւրընկալեր էր զմեզ ի Գատար, և շատ յառաջ գրեր էր ծանուցանելով, և ինչպէս կը թուի՝ կարգի դրեր էր որ Տէր-Միքայէլեանց ընտանեաց քով հիւրասիրուինք։

Ինչպէս Օրդուբատ և Մեղրի, Ագուլիս այլ վաթսուսուրեք տարուընէ ի վեր կը պատկանին Ռուսիոյ։ Ատեն մը Պարսից սահմանին մէջ էր, և շրջապատ երկիրներովը կը ձևացընէր Հայաստանի պատմական բաժանմանց մին, Զօկաստան կամ Զօկիսու երկիրը, Գողթան գաւառին մէջ։

Նոյն իսկ մեր օրերը՝ Ագուլեաց հայ բնակիչներուն Զօկ անունը կու

տան, որոյ նշանակութեան ալ այլեւայլ մեկնութիւններ կ'ընծայեն, ՀինԺամանակներ՝ երբ ժողովրդական բանաստեղծութիւն Հայաստանի այս կողմերը կը բարգաւաճէր, Զօկը իրրու հագնէր գուր, և վիպասանը համարուած էին Յետոյ քերթողի գիրքը վաճառակա՜նականի հետ փոխելով, յորում քիչ ատենի մէջ վարպետ հանդիսացան, իրենց կարգէ գուրս շահատիրութեան պատճառաւ Զօկ բառը համանուն և զաւ ագահի, և այս նշանակութեամբ ալ ցայսօր կը գործածուի:

Զոհակ անունով իշխան մ'ալ կայ, իսերնգոց Հայկայ (?), որոյ համար կ'աւանդի թէ այն կողմանց տիրելով, իր հպատակաց և ծառայից Զօկ անունը տուած ըլլայ: Ինչ ալ կարծենք, այս յայտնի է զօկ գաւառաբարբառ մը կայ՝ շատ տարբեր դասական և նոր հայ լեզուէն, ու Մեղրի ու Ագուլիս քաղաքաց մէջտեղ դնողով ութ գիւղերու մէջ կը խօսուի: Հինգ վեց տարի կայ որ Մ. Սարգիսեանց Սըղ-նախեցի, ուր արդէն ագուլեցի Հայոց գաղթականութիւն մը կայ, Զօկերոշ լեզուի լեզուականութիւն մը հրատարակեց:

Նոր քաղաք է Ագուլիս, և եօթնեւտասներորդ դարուն Պարսից և թուրքաց պատերազմաց ատեն՝ զանազան անգամ ասպատակուած, 1352ին բռնակիչքն ասպատամբելով Պարսից դէմ, պաշարեց զիրենք Ազատ-խան, տիրեց քաղաքին և ասպատակաց շատը սրէ անցուց:

Մասնաւոր կնիք մը կը ներկայացընեն Ագուլեաց բնակիչք: Բարձրահասակք են ընդհանրապէս, արք թրխագոյն՝ գրեթէ արաբական գեղեցիկ տիպար մը՝ շատերը նշանաւորք գիտութեամբ և արուեստիւք, բազմութիւք եւս որ բժշկական ուսմանց ընթացքն ըրած են յԵւրոպայ: Մասցեաց կենդրոն մը կրնայ համարուիլ՝ աշխատասէր, լուսաւորեալ և հարուստ

ժողովրդեան: Ագուլիս՝ «այգլիներով լի» կը նշանակէ, և ամենագեղեցիկ է գիրքովը: Լեւան մը ստորոտը կը տաւածուի քաղաքը, և ի թիկանց լեռանց բարձունք՝ յաւիտենական ձիւներով փայլեալ, որք գիմապատակեր են արեւարձային բարեխառնութեանը և հրաշալի կապոյտ երկնքին: Եւ այս լեռանց մերձաւորութեան շնորհիւ՝ զովագին հողմունք Նրասխայ դաշտաց անտանելի տաքութիւնը կը հեշտացընեն:

Եօթն թաղերու բաժնուած է քաղաքը: Հայոց ճոխից տուներն ընդհանրապէս մեծ չէնքեր են, յաջ ու ի ձախ դարձիւ աւելի ընդարձակուած: ճակտին երկայնութեամբ՝ յարկածածուկ ճեմելիք մը կայ՝ այլեւայլ վերանագաւթի մոտիւք: Գլխաւոր չէնքին և երկկողմեան թեւոց միջակայքն՝ պարտեզ մ'է՝ խնամքով և գեղեցիկ ճաշակաւ զարգարուած, մեծ աւազանաւ մը՝ ուր տան բնակիչք երբեմն կը լուացուին: Հոն կ'աճին որիթք, թիթենիք, լեմոնք, նոնենիք և թզենիք: Նոյնպէս առատութիւն վարդից, որովք ճարտար տնարարք ընտիր անոյշներ կ'եփեն: յուշանք, բրաբիոնք կակաչք, յակինթք. անանկ որ օդը լեցուած է անոնց անուշաբոյր հոտովը:

Ագուլիսի կանանց հին հագուստի ձևը բոլորովին տարբերի Մեղրիի մէջ գործածուածներէն: Գլխակապն շատ աւելի մեծ է, և ոսկեայ զարդարանք՝ պճնուած պերդակք (turquoises) և պատուական ակամաք՝ ճոխք են և գեղեցիկերոք: Բերանին ալ թանձր պատանք կը ծածկեն, ինչպէս նաև գլուխին: Պառաւ կնոջ մէկը զիս խօսիւ յադիմանեց բաց գլխով փողոց ելլելու համար, և ստիպեց որ շուտով գլխարկս առնելու երթամ, զի ամթ մեծ էր բաց գլխով տեսնուիլ: Ինծի կ'երեւնայ թէ այս կինը՝ ինչպէս ամէն կողմերու տարիքնին առած հայ կանայք, նախամեծար կ'ընտրեն

զմահ՝ քան բաց գլխով և բերնով մէկու մը առջև երեւնալը :

Քիչ անգամ հանդիպեցայ որ կանայք պատանքը բերաննին՝ էրիկ մարդոց հետ կերակուրի նստին. բայց մտքէս պիտի չնլլէ երբէք ծիծաղելու անդիմադարձ վախաբք՝ զոր ունեցայ օրուան մէկը, յորում պառաւ հայ կին մը հրաւիրեց էինք հետերնիս թէյ առնուլ: Շատ հետաքրքիր էի թէ ինչպէս պիտի ընէ. ու Յովհաննէս՝ որ հայ մ'է, թևովը զիս կը դրդէր անտր բռնելիք կերպին վրայ մտադրուլ թիւնս հրաւիրելով: Գաղտուկ աչք մը կը ձգէր չորս կողմը գտնուողներուն, կը դիտէր թէ ուր է նայուածքնին. ու իր վրայ չեղած առնել կը վերցընէր բերանը գոցող կապը, ու պուտ մը թէյ առնելով, նորէն մէկէն տեղը կը դնէր: Դժբաղդաբար մեծ էր գիմացը դրուած բաժակը, ուստի և համեմատ եղաւ քաշած նեղութիւնն ու դժուարութիւնը: Սակայն ասիկայ արգելք մը չէ որ երիտասարդութիւնը հետեի եւրոպական նորաձեւութեանց, թէպէտ իրենց մամբրուն մեծ տհաճութեամբը:

Հանգերձից նախնի սովորութեանց մէջ՝ նշանաւոր էին պարսկական գեղեցիկ մետաքսեայք, ինչպէս նաեւ լիոնի դորժուածք, և չնդկաստանի գեղեցիկ քաշմիքը: Ոչ ինչ նուազ գեղեցիկ և ճոխ է նաև կանանց տաւազն...

Դպրոցը յԱզուլիս գովութեան արժանաւորք են թէ կարգաւորութեամբ և թէ յառաջագիմութեամբ: Բնակչաց տուրքերովը կը պահպանուին, և քանի մը ազուլեցւոց առատատուր տրիւք հաստատուած են: Տրոց չատին համար ձրիալարժ և դաստիարակութիւնն, իսկ հարուստներն կամ բաւական կարողութիւն ունեցողք տաւրին տասնէն ինչուան քան բուլլի կը հատուցանեն: Աղջկանց դպրոցին դրան վրայ այսպիսի գրուած մը տեսայ.

Դպրոց աղջկանց՝ մարց ընկերութեան:

Հարկ է ճամարտութեան համար յաւելուլ և զայս ինչ, թէ քաղաքիս հոգաբարձութիւն՝ ժողովրդեան աւմենէն աւելի մտացի և համակրելի անձի մը յանձնուած է, Մէլիք Յովհաննէս կոստանդինեանցի, որ գիտէ ի Հայոց և ի թաթարաց խառն ժողովրդեան մը մէջ պահել և պահպանել բարեկարգութիւնն ու համաձայնութիւնն, որ դժուարին քան մ'է, մանաւանդ ջրոց բաշխման նկատմամբ: Վասն զի ջրոյ խնդիրը՝ կեանքի մը խնդիր դարձած է այն կողմերու բնակչաց համար, և չի կրնար ենթադրուիլ թէ որպիսի՝ վէճք, հակառակութիւնք և ինչուան երբեմն արիւնհեղութիւնք տեղի կ'ունենան ջրոց բաշխման պատճառաւ: Իսկ հոս, այդ անպատեհութիւններէն խուսափելու համար՝ ամենայն ինչ բարւոք կարգադրուած է. վասն զի գլխաւոր մը սահմանուած է, մէջերէն ընտրուած ու իրենց վստահութեան արժանաւոր անձ մը, ապա հսկող մը, և ուրիշ մ'ալ պահպան սահմանաց դնելու:

Գեղեցիկ ակունք կը մատակարարեն և ընուն զպէտս ժողովրդեան: Այս աղբիւրներէն մին՝ մէկուկէս վերստ հեռի է ի գեղէն, Սրբոյն թոժմայի կոչուած մենաստանին մօտ. 140 բարեխառնութեամբ կը բղխէ, ու հոյակապ ջրանցքով մը՝ ամենամաքուր և պաղ պաղ կը հասնի մինչ ի քաղաքն:

Տատուերկու եկեղեցիք կան յԱզուլիս, բայց աւելի նշանակութիւն ունեցողներն՝ երեք կամ չորս են միայն: Եկեղեցեաց և մատրանց յաճախութեան՝ որոնց ամէն տեղ կը հանդիպին ի Հայս, պատճառը բընակչաց բարեպաշտական սովորութիւնն է, կառուցանելով այն սրբավայրքը ի հանգիստ հոգւոյ իրենց ննջեցելոցը կամ անձանց փրկու-

թեան. նոյն մտքովը կը կառուցուին նաև հիւանդանոցք: Ուրիշ սովորութիւն մ'ալ, իրենց հանգուցելոց մա. հուան տարէլցին տեղւոյն աղքատաց ողորմութիւն բաշխելն է, և երբեմն նաև կերակուր:

Հարստութեան ու կարողութեան տէր անձինք բաւական կը գտնուին հոս, զոր շահած են վաճառականութեամբ կամ յանձնակատարութեամբ, որովք կը պարապին ի գլխաւոր քաղաքս Ռուսիոյ, Պարսից, Հոլանդիոյ և Հնդկաց, ինչպէս նաև ի Մարսէլլ, Մոնփէլիէ, Լիոն և յԱնգղիա:

Վաճառականական ախորժական և յարմարութեամբ՝ բոլոր աշխարհ քալելով, Ագուլեցին տարւոյն մեծ մասը երկրէն ու քաղաքէն դուրս կ'անցընէ. և պատմեցին մեզ թէ վեցե օթը տարուան բացակայութիւն՝ սովորական բան մ'էր հոն, մանաւանդ քանի որ հիմակուան ճանապարհաց և հազորակցութեանց դուրսութիւնը չըկային: Այն միջոցին՝ կանայք՝ պահապանք տանն և ընտանեաց՝ կը մեծցընեն զակնեան, բայց միշտ տխուրք և մտահոգք իրենց հեռաւոր սիրելեաց վիճակին վրայ: Կենաց այս կերպը, յորմէ անբաժան են երկրին քաղաքական ազէտք, լուրջ և տխրական կերպարանք մը դրոշմած է երեսնին, և որ կը նկատուի ինչուան իրենց օրիորդաց վրայ, և ինձ մեծ զարմանք կ'ազդէ: Բնաւորութեամբ անոյշ և տխուրք են միանգամայն, նման հայկական բանաստեղծութեան և երաժշտութեան, իսկ երբ ագուլեցին հանգչելու տարիքին կը հասնի, և սողաքը մեծնայով և զօրանայով կրնան իր տեղը բռնել, կը դառնայ ի գիրկս ընտանեացն, ի վայելել զարդիւնս վաստակոց, և հաճոյիւք ետէն կ'ըլլայ ի զարդարել և գեղեցկացընել տունը տեղը, այն ամէն միջոցներով և գիւրութեամբ՝ որոց ականատես եղած է ճանապարհորդութեանց առթիւ: Ըն-

դունելութեան սենեկացը մէջ կը հանգիպի տեսնել Եւրոպայի այլեայլ գրականակական հանդիսից թերթերը:

15 յունիս. — Կ'երթամք պսօր յայց վանաց Սրբոյն թովմայի, որ Ագուլիսի հնագոյն շէնքն է: Իր հիմնարկութիւնն, ինչպէս կը զրուցուի, էջմիածնի վանքէն երկու տարի ետք եղած է, և տասնչորս դարու շէնք է: Բայց այս հնութիւնը միայն հիմնարկութեան կը պատկանի, որովհետեւ այլեայլ անգամ նորոգուած և ընդարձակուած է: Մեր հոն գտնուած առն, յանձնուած էր վանահայրութիւնն Գեր. Գրիգորի Ազապիբեանց, գիտութեամբ նշանաւոր անձի մը, որ սիրալիբ ընդունելութիւն ըրաւ մեզ, մանրապատում ցուցընելով ինչ որ ի վանս էր:

Եկեղեցւոյն մէջ մարմարեայ զարդարուն խորան մը կայ, ձեռակերտ պարսիկ արուեստագիտի: Մեծ գրան վրայ ընդարձակ արձանագրութիւն մը, աւանդելով շէնքին հիմնարկութեան պատմութիւնը, և խորաքանդակ նկար մը որ կը ներկայացընէ ի միջավայրի զԹիսուս և զՍուրբն թովմաս, յաջմէ Մագդաղենին և զլուսին, և ի ձախմէ զԿոյսն Սուրբ և զարեգակն: Իր ամբողջութեամբը, աննըշան կրնայ համարուիլ մենաստանին ճարտարապետութիւնը, և՛ կը բարձրանայ ծառերու և անխնամ երեսի վրայ թողուած պարտիզաց մէջ, հոգէ պարսպով շրջապատուած: Չախակողմը բոլորչի շէնք մը կայ՝ աղիւսայարկ կամարակապ, որոյ համար կ'աւանդեն թէ մենաստանին ամենահին մասն է: Կամարին մէջ բացուած պատուհան մը կը լուսաւորէ այդ բոլորչին, որոյ ներքին կողմը՝ խեցւոյ ձեւով եօթն խորշեր կան պատին վրայ. և կ'ընեն թէ միացորդք ըլլան հրոյ հին տաճարի մը, որ յետոյ քրիստոնէական տաճարի փոխուեր է: Ընտիր ջրոյ աղբիւր մը կը հոսէ. և կը կորսուի գետնափորի մէջ:

Մեկնելով ի վանաց, Մէլիք Կոստանդինեանց ստարչինայի ընկերելովը կ'երթանք տեսնել գհետս մեծ և գժարող արկածից 1884ի թաթառին, Նոյն պահուն Ագուլիսի միջէն անցնող գետը յանկարծ հեղեղի մը կերպաւ ըստը առնելով, քեց հետը տարաւ ինչ որ ճամբուն վրայ դիմացն հանդիպեցաւ, տունք և բնակիչք, Լեռներէն փրկած և հեղեղէն քրտած ահագին կոյտք՝ գետ հոն կեցած են աւերուած տներուն տեղը, Միայն քանի մի վայրկեան տեքց թաթառը, և սակայն հարիւրաւորք են ըրած զոհերը, կ'երեւի թէ գետն յառաջ ուրիշ ուղղութիւն ունեցած ըլլայ և հիւսերով զայրացած և աճած՝ յանկարծ առջի ընթացքը բռնելով խորտակեր եւ փուզեր է ամեն ընդ առաջ ելած արգելքներն:

16 յունիս. — Պ. Միքայէլեանց մեծ ճաշ մը կու տայ այսօր ի պատիւ մեր, որուն կը նախագահէ պատուական և համակերիի եպիսկոպոսն Ագուլեաց, Գեր. Գրիգոր Աղափիրեանց, ուրոյ գեղեցիկ կերպարանացը վրայ կը փայլին բնաւորութեան ազնուութիւն և զուարթամտութիւն: Այլակողմը նստած եմ, ամուսինսի ձախը: Մտարչինա Մէլիք՝ սեղանի վրայ բաժակաւ մաղթանաց պետ կարգուած է. այս տեղի բնակչաց սովորութեան համեմատ՝ վայրկեան մը հրախրելոց քրքն նւաշորը կը դառնայ, որովհետեւ ինքն է կարգադրող գինւոյ բաժակները, երգեր, յանկարծաբանութիւնք, և չի թողուր ամենևին որ սեղանի բազմողաց բաժակը պարապ մնան:

Հագլի առաջին կերակուրք կը հըրամցուին, և ահա օրիորդք, որ կոչնականին բարեկամք կամ ազգականք են, կը խոսեն կը լեցուին սեղանի ընդարձակ սրահին մէջ, ու այլևայլ ազգային և ուրիշ տաղեր կ'երգեն. որ վրաս մեծ աղդեցութիւն կ'ընեն, մանաւանդ որ երգողաց ձայներն ներ-

գաշնակ են և քաղցրաւոր. և արժան է ըսել թէ ձայնի անուշութեամբ համբաւանուն են Հայք և նշանաւոր երգիչներ ընծայած:

Ճայի ժամանակ յորում ասիական համադամք ընդ եւրոպականաց կը մրցին, առատապէս մատուցուին Երասխայ, Կախիթի, Մուղրանքի առնունի գինիք, ինչպէս նաեւ գաղղիականքն, որ չեմ գիտեր թէ ինչ ճամբով մինչև հոս եկած են:

Բռնաւոր Մէլիքին ձայնը կը բարձրանայ ստիպելով զբազմականս. ամենք պարտին խմել, խմելուն իրենց կարգին, և գրեթէ երեսուն անձինք ենք, Այն՝ որոյ բարեկենդանութիւն մաղթելով կը խմուի, պէտք է որ քանի մը խօսքով շնորհակալութիւնը յայտնէ: Սեղանին վերջանալու ատեններն կ'երգեն հետգհետէ, և Գեր. Աղափիրեան հաստ գեղեցիկ ձայնով գաղղիական երգ մը կը նուագէ:

17 Յունիս. — Ուսումնական տարւոյն վերջն են Ագուլեցիք և դպրոցաց քննութեանը ժամանակ. ուստի վերատեսուչք ինդրեցին մեր քանի մի վայրկեանի ներկայութիւնը: Պատի աղջկունք ռուս լեզուի քննութիւնը կու տան երբ ներս կը մտնենք: Մեծ հաճութեամբ ներկայ գտնուեցայ այդ քննութեան, յորում եօթն տարուանէ ինչուան տասնըւորս և հնգետասանամասյ օրիորդիկ և օրիորդք զարմանք պատճառող կանխահաս խելամուտութեամբ և գիւրութեամբ կը ցուցնեն յառաջադիմութիւննին: Իրենց հասակին համեմատ ամենքն քիչ շատ կ'ընթեռնուն ու կը խօսին ռուս բարբառով, որոյ ուսումը պարտաւորիչ դարձած է...

Պ. Խոճամիրեանցի քով նախաճաշ մը ընելէն ետքը՝ ամենքնիս տան ճակատի ճեմելիքը ժողովուեցանք սուրճ խմելու համար: Նոյն միջոցին հանդիպեցաւ արեւու խաւարումը: — Հագլի թէ տուրնջեան աստղը ծած-

կուեցաւ, ամեն կողմանէ արձակուած հրացաններու ճայթիւն կը լսուէր։ Գեղացիներն էին, որ կարծելով թէ սատանան է արեւ կապողը, հրացաններու ձայնով կը համարին բռնադատել որ թողու։ Անտարակոյս, եթէ այս միջոցին գեղի մը մէջ հանդիպէինք, ներկայութիւննիս ալ պատճառ մը պիտի սեպուէր դիպուածիս՝ բնակաց աչքին։ Եկեղեցեաց զանգակներն սկսան զարնուիլ, թաթալք կը փութային ի մզկիթ, և ամենք կը ջանային որչափ կարելի է մեծ աղմուկի ձայն հանել՝ սատանան փախցընելու, որ գեղեցիկ արեգակը իրենցմէ յափշտակել կ'ուզէր... Ամենք ահաբեկք՝ գետնաշարժի և մեծագոյն աղիտից նշանակ մը կը համարին զայն՝ որ երկու ժամ տեւեց կէսօրէն ետքը, քառասուն վայրկեանէն ինչուան երկու և կէս։ Նոյն պահուն տեսնուեցաւ և ի Գաղղիա։...

Մարդաշահական այլ և այլ քննութիւններնէս ետքը, արեգակը կը սկսի խոնարհիլ ի մայր, և տրամութիւն կու գայ վրաս քանի որ կը մտածեմ

թէ հարկ է բաժնուիլ այս ազնիւ և բարի անձինքներէ, որոնց սիրալիր և համակրական ընդունելութեան յիշատակը՝ չի կրնար անհետանալ սրտերէս։ Հարկ է թողուլ այս հաճոյական ուրախան, երազած կապուած, ուր մտաց պատրանքը փարատող դէպք մը չունեցայ։

Մեր ասանջականաց անսպառ հաճոյակատարութեամբ՝ կը պատրաստենք նոր կարաւան մը, որ պիտի տանէր զմեզ մինչ ի Ջուղա։ և այն վերջին գիշերն ըլլալով՝ զոր պիտի անցընէի յԱգուլիս, կը փափաքէի յերկարել որչափ կարելի էր։ Վայելքս աւելի հաճոյալից ընելու համար, Պետրոսեան տիկին իրենց տանիքը հանեց զիս։ Մեղմագին և պարզ էր գիշերը, և չորս կողմերնիս քաղաքն շնորհագեղ կամաց կամաց կը հանգչէր, անոյշ և քաղցր հանդարտութեամբ, մինչ գեղնադոյն և արթուն թագուհին գիշերոյ՝ լիաձեռն կը սփռէր մարդկանց վրայ բարեբաւտութեան խաղաղական երազներ։

Շարայարեղի

